

Balkanski identiteti u kontekstu integracija i konintegracija

Prof. dr. sci. Salih Jalimam
Pravni fakultet Univerziteta u Zenici
E-mail: salihjalimam@prf.unze.ba

Sažetak: U procesima evroatlanskih integracija vrlo često koristi se sintagma zapadni Balkan kao politička kategorija i označava uglavnom sve države jugoistočne Evrope, koje su ili nisu članice Evropske Unije ili su u pristupnim pregovorima. Određene kontraverze, nerazumijevanja ili ideološka instrumentalizacija i kontaminiranost, te i zbog straha da Evropska Unija u procesu približavanja i ulaska u članstvo ne bi tretirala sve države jugoistočne Evrope-zapadnog Balkana podjednako, na temelju napretka svake pojedine države, nastavkom takve politike prema balkanskim identitetima u kontekstu integracija i konintegracija zahtijeva seriozna istraživanja.

U referatu: Balkanski identiteti u kontekstu integracija i konintegracija, riječ je o procesu konstituiranja i transformacije identiteta na balkanskom prostoru. Nepoznavanje ili često nerazumijevanje ideja zapadnog Balkana izazvano je neaostatkom sistematski istraživanja u koja bi se uključile i mnoge humanističke i društvene znanosti. Promatrajući taj problem sa šireg aspekta, unutar društvenih znanosti u svijetu, uza sve mnogobrojne radove o tome, lako je uočiti da nigdje nije bilo tako teško postići pouzdano objašnjenje kao u slučaju slijedećih fenomena i procesa: konstituiranje, transformacije i funkcije balkanskog identiteta u javnosti svih nivoa i/ili svih stepena razvijenosti identiteta u kontekstu integracija ili konintegracija: svih etnija i subetnija, njihovih identiteta i subidentiteta, a napose naroda i narodnih zajednica, modernih nacija i nacionalne zajednice i nacija-država, koje povezuje sintagma zapadni Balkan.

Referat: Balkanski identiteti u kontekstu integracija i konintegracija, dvokomponentnim istraživačkim i interpretacijskim historijsko-pravnim metodama pojmovno treba ukazati na integracijske procese, koji su obilježili historiju Balkana (slovinstvo, panslavizam, ilirski pokret, austroslavizam, neopanslavizam, ideja jugoslavenstva, slavenski integralizam, balkanizacija) ali i najnovije, konintegracijske procese (ideja zapadnog Balkana) i odrediti veze i relacije sa načelima balkanskog identiteta kao pretpostavke budućeg evroatlanskog razvoja.

Ključne riječi: Balkan, identitet, integracija, konintegracija, etnija, nacija, historija, integralizam, balkanizacija

Abstract: In the process of Euro-Atlantic integration is very often used the phrase the western Balkans as a political category and indicates generally all south eastern European states that are members or not members of the European Union or in the accession negotiations. Certain controversies, misunderstandings or ideological instrumentalization and contamination, and also because of the fear that the European Union is in the process of accession to membership and not to treat all countries of south eastern European-western Balkans individually, based on the progress of each country, the continuation of such a policy towards the Balkans identities in the context of integration and konintegration requires a serious investigation.

The paper: The Balkans identities in the context of integration and konintegration, this is a process of constitution and transformation of identity in the Balkans. Ignorance or misunderstanding often ideas of the western Balkans is caused by a lack of systematic research that would be involved and many humanities and social sciences.

Looking at this issue from a broader point of view, within the social sciences in the world, despite the many papers about it, it is easy to perceive that it is never been so difficult to achieve reliable explanation as in the case of the following phenomena and processes: incorporation, transformation and functions Balkans identities in all levels of the public and / or all stages of development of identity in context integration or konintegration: all ethnicities and sub - ethnicities, their identities and sub - identities, particularly peoples and ethnic communities of modern nations and national communities and nation - states, which connects the western phrase Balkans.

Presentation: The Balkans identities in the context of integration and konintegration, two component research and interpretation of historical and legal methods conceptually should indicate the integration (slovinstvo, panslavism, illyrian movement, austroslavism, neopanslavism, the yugoslav idea, slavik integralism, balkanisation) but and the latest konintegration processes (idea of the western Balkans) and determine the connections and relationships with the principles of Balkans identities as a prerequisite for future development of the Euro-Atlantic.

Keywords: Balkans, identity, integration, konintegration, ethnicity, nation, history, integralism, Balkanization

UVOD

Tematski i istraživački, balkanske identitete u kontekstu integracija i konintegracija, treba posmatrati dvokomponentnom istraživačkom i interpretacijskom metodom, te na taj način pojmovno odrediti veze i relacije identitet - integracija i identiteti - konintegracija, kao osnovnim historijsko-pravnih načelima balkanske prošlosti kao pretpostavke budućeg evroatlanskog razvoja. Istraživački zahvat određen je i predmetom istraživanja i to kao sistematski pregled naučnih istraživanja i opservacija i iskazuje se kroz dvije vrste saznanja: saznanja o problemima i predmetima istraživanja, koja su naučno verifikovani u brojnim radovima te u bitnim stavovima u istraživanjima pravno-historijskih tema, koje se pretpostavljaju i stavljaju kao imperativ i kojima se definira aspekt jednog mentaliteta definiranog kao balkanski identitet/identiteti. U istraživanju i interpretaciji nastojeće se otkrivati relevantnost i validnost naučne metode i kroz to definirati krajnje reference istraživačkih napora.

Predmet istraživanja u ovom radu je i sastoji se od naučno-istraživačkog zahvata u ukupne historijsko-pravne promjene i mijene u burnim periodima balkanske historije i interpretativnim metodama da se prepoznaju sve vrijednosti ali i ukažu na prevaziđen tradicionalizam u određenim pitanjima, posebno u onom segmentu, koji se naslovom definira kao specifičnosti identiteta/identiteta u kontekstu integracija i konintegracija.

Namjera ovog istraživačkog poduhvata je da se pojmovnim instrumentarijem pravno-historijske i sociološko-politološke-historijske nauke XX. i XXI. vijeka istraži, vrednuje i interpretira, po svemu, izuzetan značaj identiteta/identiteta i da se iz aktualnog pravno-društveno-historijskog toposa markira njegov značaj na uređenju određenih komponenti, koji se odnose na ostvarenje evroevropskih integracija.

Ovo istraživanje ima znakovit društvenohistorijsko-pravni značaj, ne samo za balkanske zemlje, nego jednim svojim segmentom i države u neposrednom okruženju, koje teže uspostavi sigurnosti te stvaranju uvjeta u ulazak u evroatlanske integracije. Stoga i osnovna namjera u referatu da ukaže na dvojbu balkanske integracije ili konintegracije, te da se identifikuje i interpretira ulogu identiteta/identiteta kao aspekta postojanja i efikasnost djelovanja. Bazirajući se na dobrim dijelom naučno-istraživačkom metodom od istraživačke pomoći su neobjavljeni i objavljeni izvori, ali i doprinos brojnih istraživača, posebno u oblastima pravne teorije, politološke, sociološke literature kao i dijela historijske literature.¹

Fenomen etnosa, etniciteta i identiteta kroz proces integracija i konintegracija na balkanskom prostoru u prošlosti kao znanstveni problem ima dugu predhistoriju, ali se u

---

¹ Pregled relevantne literature: Petar Korunić, *Etnički i nacionalni identiteti u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću*.-Dijalog povjesničara-istoričara (zbornik radova).-Zagreb, 2002, 77-79

većini slučajeva desilo da u odsutnosti „vjerodostojnih povijesnih izvora, nazvati maglovite događaje povijesnom istinom, značilo pridati im pogrešno značenje“.²

Sintagma Zapadni Balkan³ je prije svega politička kategorija i označava uglavnom sve države jugoistočne Europe, koje su ili nisu članice Evropske Unije ili su u pristupnim pregovorima.⁴ U politološkoj literaturi susreće se termin balkanizacija, koji koristi se danas u međunarodnoj politici u izrazito pežorativnom značenju, koji je inicirala knjiga Imaginarni Balkan Marije Todorove, kao negativnom odrednicom koja uključuje sukobe, nasilje, prevrtljivost i lukavost te nedostatak ponašanja u skladu sa zakonima. Šire se spominje i naziv balkanizacija Evrope u smislu širenja „balkanskog 'virusa' na Evropu, tj. unutarnjih etničkih konflikata u multikulturalnim društvima“.⁵

---

²P. Korunić, *Etnički i nacionalni identiteti u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću.*, 78

³Institut za sigurnosne studije Europske unije definira zemlje Zapadnog Balkana kao zemlje zemljopisno okružene zemljama Europske unije. Alexander Orsic: "Projektom zapadni Balkan europski čimbenici žele stvoriti eksperimentalnu političku radionicu iz koje bi izlazili futuristički modeli vlasti čija bi osnovica bila relativizacija suvereniteta" Dom i svijet, br.271., 22. studenoga 1999. Prema: Internet, 28. rujna 2000.); Čak se u dokumentu Proces stabilizacije i pridruživanja zemalja jugoistočne Europe to spominje. (Bruxelles, 26. maja 1999.), Anđelko Milardović (priređitelj): *Zapadni Balkan: Pojam, ideje i dokumenti o rekonstrukciji Balkana u procesu globalizacije*, Politološko-dokumentacijski centar Zagreb, Osijek-Zagreb-Split, 2000., 35

⁴Radi sprječavanja udruživanja Republike Hrvatske u ovakve ekonomsko-političke asocijacije, i sprječavanja zlorabe moći koju bi mogle imati moguće buduće odnarođene hrvatske vladajuće elite hrvatski je predsjednik Franjo Tuđman uveo nove odredbe u Ustav Republike Hrvatske kojima se zabranjuje udruživanje u ovakve asocijacije, izričito zabranjujući i samo pokretanje postupka za ulazak u ovakve asocijacije (članak 141. Ustava RH, popularno zvan Tuđmanova tvrđava). Ideju Zapadnog Balkana poduprijele su zemlje koje su stvorile Jugoslaviju i branile njeno postojanje do njene same propasti, Francuska i Engleska. Francuska je bila upravo ta zemlja koje je inzistirala da se u Zagrebu 2000. godine održi summit EU-a sa "zemljama zapadnog Balkana", prvi summit izvan EU. Summit je bio guranje Hrvatske u zapadnobalkansku zajednicu država. Po mnogima je okarakteriziran kao restauracija Jugoslavije. kontekstu pitanja regionalnog pristupa, govori o "zajedničkoj strategiji". Nataša Beširević, *Vanjska politika Europske unije i Zapadni Balkan I* - : Fakultet političkih znanosti Sveučilišta, Zagreb, 2013. 328 A. Milardović (priređitelj): *Zapadni Balkan: Pojam, ideje i dokumenti o rekonstrukciji Balkana u procesu globalizacije*, 36. Stef Jansen, *Svakodnevnim orijentalizam: doživljaj "Balkana" u Evropi u Beogradu i Zagrebu* Filozofija i društvo, 18, Beograd, 2001, 42-43

⁵Primjerice Britannica (1994.) navodi: polazi se od Balkana kao zemljopisne odrednice. Balkan je poluotok u biti planina (tur.) Zemljopisno regiju Balkan naseljava 60 milijuna ljudi. Omeđena je od Italije na sjeverozapadu, Austrije i Mađarske na sjeveru, Ukrajine na sjeveroistoku i Grčke na jugu (Britannica, 1994.). Regija se kupa u Jadranskom moru na zapadu, Jonskom na jugoistoku i Crnom na istoku (Britannica, 1994.). Britannica u regiju Balkan ubraja ove države: "Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, SRJ, Makedonija, Albanija, Bugarska i Moldavija". Balkan u sociokulturnom i političkorazvojnom smislu u Britannici se opisuje kao rep Europe zbog dugotrajne nazočnosti Bizanta i turske vladavine te izolacije od zapadne Europe. S.Jansen, *Svakodnevnim orijentalizam*, 33-34

Balkan je historijska odrednica za geografski region jugoistočne Evrope. Balkan je dobio ime po planini Balkanu - Staroj Planini, koja se pruža od središnjeg dela Bugarske prema Istočnoj Srbiji. Region Balkana, sa oko 55 miliona stanovnika, zauzima površinu od 550.000 kilometara kvadratnih. Drevni grčki naziv za Balkansko Poluostrvo je bio "poluostrvo Hemus".⁶Balkan je okružen vodom sa tri strane: Crnim morem na istoku i djelovima Mediteranskog mora na jugu i zapadu /uključujući Jadransko, Jonsko, Egejsko i Mramorno more/. Geografski položaj naroda Balkana određuje njihov identitet.⁷

Geomorfološki, kulturološki i povijesno Zapadni Balkan označava zapadni dio balkanske planine na granici Bugarske i Srbije. Međutim, to nikada nije bio fiksni zemljopisni pojam.⁸Prema svim saznanjima iz literature moguće je definirati Zapadni Balkan ili jugoistočnu Evropu kao područje bogato historijsko, političko, društveno i kulturno-civilizacijskog dešavanja, koje je davalo i daje nove ideje koje su kroz povijest išle u pravcu političkih, ideoloških i državnopravnih integracija ali i konintegracija. Uz sve to „na Balkanu je još uvijek prisutna, suprotno ovakvim promišljanjima, opsjednutost dijakronijom (tj. opsesivno traganje za nacionalnim korijenima, etnokratiji), čiji je rezultat zapostavljanje sinkronije i zaostajanje za njom, odnosno globalnim civilizacijskim tijekovima.“⁹ Još od najranije povijesti Balkan je bio i ostao poprište sukoba i uzajamnog življenja različitih naroda, kultura i religija.

Na rubovima kotlina Balkana se nalaze planinski vrhovi prirodno bogati rudama, koje su sirovinaska baza za razvoj metalurgije, kao i podsticaj trgovini. Pogodna plodna područja i druga prirodna bogatstva Balkana su privlačila narode i civilizacije od najranijeg doba. Prefektura Illyricum je bila podjeljena na nekoliko provincija : Dacia Ripensis, Dacia Mediterranea, Moesia Superior Margensis, Dardania, Praevalis, Macedonia Prima, Macedonia Secunda, Epirus Nova, Epirus Vetus, Thessalia, Achaia i Creta.¹⁰ Najznačajnije ilirska plemena su bila : *Iapodes*, *Dalmatae*, *Autariatae*, *Docletae* i *Taulantii*. Predrimsko pleme Dardanci je naseljavalo centralna područja Balkana, zapadni dio prostora slivova Morave i Vardara još u prahistoriji. Svi narodi - nacije koje danas žive u Zapadnom i centralnom Balkanu poseduju ilirske elemente. Međutim, u regionima Zapadnog i centralnog Balkana preovladavaju novi slavenski elementi.¹¹

---

⁶МиланБудимир, Сабалканскихисточника.-Београд, 1969, 32

⁷Instruktivne knjige u kojima se prepoznaju, identifikuju određena pitanja identiteta, kulture, povijesti, društva balkanskih prostora je: КњигаоБалкану. I.-Београд, 1936,448 Trajan Stojanović, Balkanska civilizacija.-Београд, 1995, 191 Trajan Stojanović, Balkanski svetovi.-Prva i poslednja Европа.-Београд, 1997, 520

⁹ГуљелмоФереро, РимскаимперијаиБалкан.-Из: КњигаоБалкану.I. -Београд, 1936, 71-72. - СусретилискуобцивилизацијаиБалкану. - (Зборникрадова).-Београд, 1998, 67

¹⁰М. Будимир, Сабалканскихисточника.-, 34

¹¹Т. Желински, Антика, ЕвропаиБалкан., Изкњиге: КњигаоБалкану. I.-Београд, 1936, 1-2

Na identitet i podjele naroda Zapadnog Balkana uticala je burna historija pretežno brdsko-planinskog regiona. Predstavnici naroda koji čine Balkan potiču od mnoštva različitih etničkih grupa, brojnih plemena i civilizacija, koje su se vjekovima mješale i stapale u ovom regionu. Prema relevantnim istraživačima utvrđeno je da je Zapadni Balkan jedno od *najmješovitijih etničkih, vjerskih i kulturnih i geografskih područja*.¹² Zapadni Balkan je mjesto dodira latinskih i grčkih vizantijskih korjena, izmješanih i međusobno prožetih od starine, te je teško odrediti koji su od brojnih uticaja omogućili tako jedinstvenu mješavinu identiteta.¹³

Kroz burnu historiju su na Balkanu živele mnoge etničke grupe, razvijajući i negujući svoje jezike. Među njima su Proto-sloveni, Sklavini, Tračani, Skordisci, Anti, Sarmani, Skiti, Alani, Iliri, Rimljani, Huni, Goti, Vendi, Pečenezi, Kumani, Avari, Kelti, Germani i razna germanska plemena. Krajem 6. milenijuma p.n.e se u Evropi pojavljuje rudarstvo, a tokom 5. milenijuma je u Srbiji i Bugarskoj obimno rudarenje i obrada zlata i bakra. Na Balkanu su pronađeni mnogobrojni zlatni predmeti koji su služili za ukrašavanje tela i odeće, te se Balkan smatra jednim od najnaprednijih područja Evrope toga doba. Balkan je prvo područje u kome su civilizacije tokom neolita gajile životinje i žitarice — obrada zemlje i gajenje životinja su praktikovane 10000 godina pre nove ere u starčevačkoj kulturi i vremenom se proširile na zapad i sever u Panoniju i Centralnu Evropu.¹⁴

U doba predklasične i klasične antike, prostor Balkana je obuhvatao grčke gradove — države: Sarmate, Ante, Ilire, Jazige, Roksolane, Panonce, Tračane, Epirce, Molosijce, Tesalce, Dačane i druge drevne grupe naroda.¹⁵ Kasnije je Rimsko Carstvo pokorilo skoro čitav Balkan, raspršivši rimsku kulturu i latinski jezik širom carstva, iako su značajni delovi Balkana ostali pod grčkim uticajem.¹⁶

Granice Balkana su stalno pomjerane i mjenjane tokom njegove burne historije, čestim ratovima u kojima je učestovalo više strana. Balkanske ratove su, osim arapskih, persijskih i osmanlijskih osvajača, vodili međusobno sukobljeni balkanski susjedi, „svi istovremeno i međusobno ratujući i osvajajući velike balkanske teritorije i zbog toga što su svi najvažniji putovi između istoka i zapada, sjevera i juga, presijecali balkanski poluotok“.¹⁷

---

¹²Т. Желински, Исто, 10

¹³ШпироСолдо, *Културничниоцибалканскогјединства*.- Изкњиге: *КњигаоБалкану*. I.- Београд, 1936, 378-379

¹⁴НиколаВулић, *НајстаријекултуреуЈугославију* .-Изкњиге: *КњигаоБалкану*. I.-Београд, 1936, 52-69

¹⁵М. Будимир, *Сабалканскихисточника*.-, 39

¹⁶Н. Вулић, *НајстаријекултуреуЈугославију*, 68-69

¹⁷Vladimir-Đuro Degan, *Zaštita manjina na Balkanu putem međunarodnih ugovora*.-Pregled,10, Sarajevo, 1976, 1005

Povijesno, narodi i zemlje Zapadnog Balkana (jugoistočne Evrope), kroz dugo trajanje vezivali su se i apsorbovali u sebe brojne oblike identiteta koji se mogu prepoznati kroz balkanske veze i linije ali je područje Balkana zgodno poslužilo i u apsorpiranju mnoštva izvanbalkanskih političkih, ideoloških i kulturnih frustracija.¹⁸ Još u XVII. vijeku Juraj Križanić (1618-1683)¹⁹ ukazuje na potrebu ujedinjenja balkanskih naroda pod vodstvom carske Rusije u okvirima sveslavenske ideje. Križanić se smatra jednim od najranijih pristaša panslavenstva, ideje o ekonomskoj i političkoj nezavisnosti, o ubitačnosti vjerskog razdora i zloupotrebe Crkve, kao i pogledima na rad, ekonomiju i državnu upravu. Križanić je smatrao da je „vjerski raskol za naš narod (Slavene), besmislen i štetan jer su ti vjerski sukobi upereni na naše međusobno upropašćivanje i uništavanje i upozoravao je na to da oni koji među slavenskim narodima podržavaju vjerski razdor nama žele toliko dobra koliko vuci ovcama“.²⁰

Potkraj XVII. vijeka Pavao Ritter-Vitezović zastupao je misao o okupljanju južnih Slavena pod okriljem Habsburgovaca i na temelju hrvatskog državnog prava kao shvaćanje o srodnosti naroda balkanskog prostora. Ove ideje oslanjaju se na panslavizam kao ideja romantizma koja je, za razliku od prosvjetiteljstva i racionalizma, izjednačavala „političko jedinstvo i suverenost s rasnom homogenošću“.²¹ U prvoj polovini XIX. vijeka panslavizam nastaje kao rezultat nacionalnih preokreta i preporoda, ali i kroz političko, kulturno i integrativno definiranje balkanskih naroda kroz panrusizam imao je određene

¹⁸Borjana Prošev-Oliver, *O identitetu*.-Behar. Časopis za kulturu i društvena pitanja, godina XVIII, broj 89, Zagreb, 2009, 20-24

¹⁹Križanić je jedinstvena pojava unutar hrvatske književnosti 17. stoljeću. U svojim političkim istupima otvoreno je propovijedao opravdanost buna i ustanaka protiv okrutnosti i tiranstva ruskog cara i njegove vlade. Naime, Križanić je želio moćnu, u smislu kasnijeg prosvijećenog apsolutizma, organiziranu rusku državu kao protutežu i branu Nijemcima koje je smatrao glavnim i najopasnijim neprijateljima svih Slavena. Na Nijemce se žestoko obarao zato što su stoljećima nastupali ekspanzionistički i osvajački prema slavenskim narodima, nastojeći podjarmiti i porobiti ih. Miroslav Šicel (priredio), *Antologija hrvatskog književnog esaja XX. stoljeća*, Dio 1. : *Hrvatski književni esej 1900.—1950.*(Biblioteka *Četvrti zid*: knj. 7.), Zagreb: Disput, 2002., 131Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti: tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004., 2. znat. proš. izd., str. 120.-122

²⁰Milan Prelog, *Slavenska renesansa (1780-1848)*.-Zagreb, 1924, 13 Hans Kohn, *Pan-Slavism. Its History and Ideology*. New York, 1960, 83-84

²¹Ciljevi panslavista kretali su se u rasponu od stvaranja homogene slavenske države do labave konfederacije ili samokulturne razmjene. Pitanje granica slavenskog carstva, s Rusijom ili bez nje, izazivalo je brojne rasprave. U Pragu je 1848. održan Prvi sveslavenski kongres. U prvo vrijeme ruski carizam bio je nesklon panslavizmu, ali ga je poslije pokušao iskoristiti za širenje svojeg utjecaja. Jedna od varijanti panslavizma jest i ideja jugoslavenstva, koju je spremno prihvatio i iskoristio velikosrpski pokret za nametanje svoje hegemonije kao integralno jugoslavenstvoVodeća uloga Pruske u Njemačkom Carstvu od 1871. nalazi pandan u težnji Rusije da bude predvodnicom svih slavenskih naroda, odnosno ambiciji Srbije da preuzme dominantnu ulogu među Južnim Slavenima. Panslavenski pokreti 20. stoljeća pogodovali su nastanku Čehoslovačke i Kraljevine Jugoslavije. Milan Prelog, *Slavenska renesansa (1780-1848)*.-Zagreb, 1924, 13

okvire kao odbrambeni štit od pangermanizma.²² Vremenom, panslavizam će se u svom početnom razdoblju, na podlozi razlika u nacionalnom integritetu, državno-političkom položaju te u društveno-ekonomskom pogledu i u religiji, podijeliti na dvije struje: na rusko slavjanofilstvo i na evropski austroslavizam.²³

Poslije uzaludnih napora naroda na Balkanu da se ostvari konintegracija u okvirima Habzburške monarhije u slavensku federaciju, evropski austroslavizam gubi sve više značaj. Španjolski političar i mislilac Donoso Cortes piše 1850. godine da će se „nacionalna ideja panslavizma“ oživotvoriti okupljanjem evropskih slavenskih naroda oko Rusije i stvaranjem velike slavenske konfederacije „a tada će doći vrijeme ruske ekspanzije i prevlasti u Evropi“.²⁴

Na unutrašnjem planu, među balkanskim narodima pojavljuje se, Ilirski pokret, naziv za integracijsko-politički pokret koji je imao za cilj kulturno i političko jedinstvo svih „Ilira“, tj. balkanskih naroda. Pokret je nastao pod utjecajem slovačkoga preporoditelja Jana Kollára slavenskom jedinstvu (panslavizam).²⁵ Sam pojam ilirski preuzet je iz humanističke historiografije, a trebao je dokazati da je stanovništvo Balkana autohton narod na tom prostoru. Prema Kolláru svo stanovništvo je jedan narod s četiri narječja: ruskim, češkim, poljskim i ilirskim.²⁶

Ilirski pokret s većim je ili manjim entuzijazmom prihvaćen i kod susjednih naroda, od Slovenaca osobiti je utjecaj ilirski pokret imao u graničnim pokrajinama, Štajerskoj i Koruškoj, a veliki zagovornik ilirizma bio je Stanko Vraz, koji se međutim 1837.godine odvojio od slovenskih iliraca i pridružio hrvatskim, tj. Ljudevitu Gaju. Na to ga je potaklo razmišljanje da je Slovencima potrebno snažno zaleđe kako bi se mogli oduprijeti pangermanskoj ideji. Stoga je predlagao da se u višoj kulturi rabi „ilirski jezik“, a u jednostavnijim spisima slovenski jezik. Tu je naišao na snažan otpor France Prešerena.²⁷

Među Srbima ilirski pokret nije doživio veći uspjeh. Premda su nakon zabrane ilirskoga imena ilirci počeli objavljivati list „Branislav“ u Beogradu (1844.), srpski intelektualci ne pokazuju interes za ilirske ideje. Kneževina Srbija sve se više osamostaljivala,

---

²²H. Kohn, *Pan-Slavism*, 85

²³M. Prelog, *Slavenska renesansa*, 230-232

²⁴H. Kohn, *Pan-Slavism*, 83-84

²⁵Jan Kollar, *Sabrane Spisi*, IV, Praha, 1863, 203

²⁶J. Kollar, Isto, 204

²⁷*Nikša Stančić*, Gajeva "Još Horvatska ni propala" iz 1832-33.: ideologija Ljudevita Gaja u pripremnom razdoblju hrvatskog narodnog preporoda, *Zagreb 1989. Šidak, Jaroslav et al. Hrvatski narodni preporod - ilirski pokret. 2. izd., Zagreb 1990* Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti: tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004., 2. znat. proš. izd., str. 120.-122 *Grupa autora*, Ilustrirana zgodovina Slovencev, *Ljubljana, 2000*

pa su se i vođe srpskoga naroda u habsburškoj Monarhiji sve više okretali prema Beogradu. Pred kraj XIX. vijeka pojavljuje se neopanslavizam, kao novi koncept nacionalnog integrizma.

Nosioci ove ideje o političkoj i nacionalnoj intergraciji (Masaryk, Kramar, Štrobar, Hribar, Supilo, Trumbić, Radić, Korošec etc.) u većoj su mjeri nacionalisti i politički realisti nego neopanslavenski romantički zanesenjaci.²⁸

Sljedeći integracijski pokret na Balkanskom poluostrvu javlja se kao južnoslavenska ideja (ideja jugoslovenstva) kao ideološki okvir nastojanja za neutraliziranjem snažnih pokrajinskih partikularizama i za proces okupljanja cijeloga balkanskog integracijskog područja u jednu političku integraciju. Ujedno je ta ideja omogućila političku suradnju Hrvata i Srba u Hrvatskoj u očuvanju zasebnoga političkog položaja Trojedne kraljevine protiv mađarskog ekspanzionizma, jer je Srbima omogućavala zadržavanje etničkog identiteta.²⁹

Revolucionarna 1848.godina stvorila je ideju austroslavizma koja u narednim godinama prvi je put dobila sva obilježja političke ideje: njome je bio izražen program političkog ujedinjenja južnoslavenskih naroda u habsburškoj Monarhiji. Politika austroslavizma polazila je od uvjerenja da je u postojećim prilikama za slavenske narode najkorisnije očuvanje Monarhije, preuređene na načelima federalizma s federalnim jedinicama oblikovanim na jezično-nacionalnom načelu, čime bi bila ukinuta njemačka i mađarska prevlast, a došla do izražaja slavenska većina. Toj su se politici priklanjali pokreti južnoslavenskih naroda Monarhije, koji su istodobno izražavali težnje za međusobnim političkim povezivanjem južnoslavenskih zemalja u Monarhiji. Na skupštini mađarskih Srba u Srijemskim Karlovcima u maju 1848.godine, na kojoj je proglašeno stvaranje Vojvodine, donesen je zaključak o stvaranju »političkoga saveza« između Vojvodine i Hrvatske »na temelju slobode i savršene jednakosti«, tj. o njihovu ujedinjenju na federativnoj osnovici. U junu 1848.godine hrvatski sabor donio je istovjetan zaključak u sklopu širega programa federalnoga preuređenja Monarhije i stvaranja federativno uređene južnoslavenske političke jedinice u Monarhiji, u koju bi stupile Hrvatska, Slovenija i Vojvodina. »U to je doba krug Lj. Gaja »sredotočje samostalne južnoslavenske države« vidio u Beogradu, a ban Jelačić nastojao je uspostaviti suradnju s Kneževinom Srbijom očekujući od nje pomoć u borbi protiv mađarske vlade.«³⁰

---

²⁸„Balkan je u XIX stoljeće ušao kao, potencijalno, jedinstvena cjelina koja je u odnosu na Zapad bila Istok, a izašao iz njega, rascijepljen, kao područje koje, još uvijek u odnosu na Zapad, nije bilo ni Istok, ni Zapad, nego nešto između“. E. Skopetea, *Orijentalizam i Balkan*, Istorijski časopis, knj. XXXVIII, Beograd 1991, 133-134

²⁹Salih Jalimam, *Državnopravni razvitak Bosne i Hercegovine*.-Zenica, 2008,294-295. Pregled izvora i literature na str. 302

³⁰S.Jalimam, *Državnopravni razvitak Bosne i Hercegovine*, 219-221

Nakon poraza revolucije 1848–49. godine uveden je neoapsolutistički režim pa su potisnuti svi nacionalni pokreti u habsburškoj Monarhiji. Padom apsolutizma i obnovom parlamentarnoga političkog života 1860. godine, južnoslavenska ideja dobila je nove oblike, nositelje i protivnike. Kao nositelj tradicije ilirizma u Hrvatskoj Narodna stranka na čelu s biskupom Josipom Jurajem Strossmayerom i kanonikom Franjom Račkim polazila je od ideje o nacionalnom jedinstvu južnih Slavena, ali je tokom vremena hrvatskoj individualnosti sve jasnije pridavala nacionalno obilježje ne napuštajući pritom shvaćanje o južnoslavenskom okviru kao etničkoj, jezičnoj, kulturnoj i, prema mogućnostima, političkoj zajednici.

U postojećim je prilikama Narodna stranka zagovarala program federalističkog uređenja habsburške Monarhije sa statusom federalne jedinice za ujedinjenu Hrvatsku. Trajno rješenje vidjela je u samostalnoj, federativno uređenoj južnoslavenskoj državi. Tu bi državu trebalo izgrađivati etapno, pa bi u prvoj etapi postojala tri središta okupljanja: Hrvatska za južnoslavenske narode u Habsburškoj Monarhiji, a Srbija i Bugarska za južnoslavenske narode u osmanlijskom Carstvu.³¹

U Kneževini Srbiji južnoslavenska ideja imala je ponajprije funkciju opravdanja politike širenja Srbije. U Garašaninovu *Načertaniju* (1844), tajnom programu srpske vanjske politike, najviši je cilj »ujedinjenje svih Srba u jednu državu«, od čega je polazio program teritorijalnoga širenja prema osmanlijskomu Carstvu, ponajprije prema Bosni i Hercegovini.³² Kao odgovor na srpsku nacionalnu ideju, u Hrvatskoj je Ante Starčević uobličio ideju samostalne Hrvatske zasnovanu na hrvatskom državnom pravu. Strossmayerovski južnoslavizam kao pretežno liberalni politički projekt, koji se temeljio na slobodi pojedinca i prosvjećivanju naroda (s lozinkom »prosvjetom slobodi«) te na federalizmu, našao se stiješnjen između dviju sukobljenih nacionalnodržavnih ideja. Zato se Strossmayerova Narodna stranka, nakon propasti njezina ugovora sa srpskom vladom o programu stvaranja »savezne« države »svijuh jugoslavenskih plemenah« (1867), okrenula politici okupljanja južnoslavenskih naroda u habsburškoj Monarhiji, te pretvaranju Hrvatske ili ujedinjenih južnoslavenskih zemalja Monarhije u središte privlačno i za susjedno pučanstvo u osmanlijskom Carstvu, što se držalo etapom u procesu ujedinjenja svih južnoslavenskih naroda.³³

U drugoj polovini XIX. vijeka južnoslavenska ideja dobila je nove oblike i u drugih južnoslavenskih naroda. U Bugarskoj je nacionalni pokret sklopio 14. januara 1867. godine ugovor s Kneževinom Srbijom o stvaranju »Jugoslavenskoga carstva«, odnosno bugarsko-

---

³¹ Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1916. Dragutin Pavličević, *Kratka politička i kulturna povijest Hrvatske*, Hrvatski informativni centar, Zagreb, 1998

³² Petar Korunić, *Program konfederalizma u hrvatskoj političkoj i društvenoj misli u 19. stoljeću*, Povijesni prilozi 10, Zagreb 1991, 103-156

³³ Milan Skakun, *Balkan i velike sile*.-II izdanje, Zemun-Smederevo, s.a., 24-25

srpske konfederacije.³⁴ U Crnoj Gori borba za samostalnost ideološki je stavljena u okvir općeoslovenske i južnoslovenske ideje. U makedonskih se Slavena potkraj XIX. vijeka oblikovao nacionalni pokret koji će šire integracijske težnje izražavati idejom o njihovu uključivanju u balkansku federaciju.³⁵

Uoči Prvog svjetskog rata i tokom njega južnoslovenska ideja, kao element različitih nacionalnih i političkih ideologija, postojala je u različitim oblicima. Kao ideologiju unitarnoga jugoslovenstva u najradikalnijem ju je obliku zastupao pokret »jugoslovenske nacionalističke omladine«, ali i najveći dio srpskih snaga u Monarhiji i neke slovenske skupine. Ideju federalističkoga jugoslovenstva najdosljednije su zastupali Frano Supilo i Jugoslavenski odbor, a nakon proglašenja Države SHS i većina Narodnoga vijeća.³⁶ Tokom Prvog svjetskog rata prijetila je opasnost da će se Srbija nagraditi teritorijalnim proširenjem na račun hrvatskih prostora, a Italija na račun Slovenaca i Hrvata, dok bi Austro-Ugarska preživjela amputacije. Zbog toga je ujedinjenje u državu južnih Slavena osiguravalo okupljanje krajeva u kojima žive Slovenci i Hrvati. Većina političkih krugova u Srbiji južnoslovensku su ideju shvaćali kao proširenu Veliku Srbiju. Te su se koncepcije razlikovale po shvaćanju uloge oblikovanih nacionalnih individualnosti, po pitanju načina ujedinjenja te po zamislama o unutarnjem ustroju buduće države.³⁷

Konintegracijski procesi javljaju se kroz ideje Balkanske federacije ili Balkanske konfederacije krajem XIX. vijeka unutar socijaldemokratskog pokreta balkanskih zemalja, kao alternativa nacionalnim ekspanzijama novoformiranih država.³⁸ Pioniri ove ideje su Hristo Botev u Bugarskoj i Svetozar Marković u Srbiji. Jedan od prvih zagovornika Balkanske federacije, Svetozar Marković, je upozoravao da srpski narod živi izmješšan sa

---

³⁴Tekst sporazuma u: M. Skakun, *Balkan i velike sile.*- 22

³⁵Petar Korunić, *Hrvatski nacionalni i politički program 1848-49. godine*, Povijesni prilozi 11, Zagreb 1992, 177-122, Petar Korunić, *O podrijetlu hrvatske nacije u hrvatskoj politici u 19. stoljeću*, Povijesni prilozi 12, Zagreb, 1993, 133-228,

³⁶S. Jalimam, *Državnopravni razvitak Bosne i Hercegovine*, 212

³⁷To je pratilo i zbivanja na Balkanu, gdje su sesa svim osmanskim porazima i uzmicanjima, pokretali iseljeničkitalasi muslimana, dinamizirani raznovrsnim progonima. Iza progonamuslimana nije stajala samo vjerska isključivost, već i konkretni, snažni socijalno-ekonomski motivi. Dr. Safet Bandžović, *Iseljavanje Muslimana Crne Gore u Tursku.*-Knjiga I.-Podgorica, 9-11

³⁸Balkan je u XIX. vijek ušao kao, potencijalno, jedinstvenacjelina koja je u odnosu na Zapad bila Istok, a izašao iz njega, rascijepljen, kao područje koje, još uvijek u odnosu na Zapad, nije biloni Istok, ni Zapad, nego nešto između. Vojno-političko slabljenje Osmanskog carstva povlačilo je za sobom stalno smanjivanje njegoveteritorije, kao i neminovno povlačenje muslimanskog stanovništva u one oblasti koje su ostajale u njegovom posjedu, postajući pobježištemuhadžira različite etničke i lingvističkog pripadnosti sa izgubljenih teritorija. Borjana Prošev-Oliver, *O identitetu.*-, 23-24

drugim balkanskim narodima, bez jasno određenih zemljopisnih i etnografskih granica, te bi stoga morao „uzeti ulogu osvajača“ prema susjedima ukoliko teži stvaranju velike Srbije.³⁹

U Solunu je 1893. godine osnovana VMRO, čiji je cilj bio oslobođenje i ujedinjenje čitave Makedonije (egejske, pirinske i vardarske), koja bi postala sastavni dio balkanske federacije. 1894. godine je u Francuskoj konstituirana "Liga za Balkansku konfederaciju", u kojoj su sudjelovali grčki, bugarski, srpski, rumunski i armenski socijalisti. Za predsjednika lige je izabran grčki socijalist Pavlos Argyriades (gr. Παύλος Αργυριάδης), koji je podržavao makedonsku autonomiju unutar Balkanske federacije, kao jedino održivo rješenje makedonskog pitanja koje je uzrokovalo nesuglasice između Grčke, Srbije i Bugarske.

Balkanska socijalistička federacija⁴⁰

Početakom XX vijeka, određeni broj balkanskih socijaldemokratskih stranaka prihvata stvaranje Balkanske federacije za svoj politički cilj, čime ova ideja dobiva podršku.⁴¹ 1909. godine u Solunu dolazi do ujedinjenja i formiranja Socijalističke radničke asocijacije sa dvima bugarskih socijalističkih skupina, čime je oblikovana Socijalistička radnička federacija osmalijjskih radnika ali je do raspada došlo 1913. godine. U januaru 1910. godine u Beogradu je održan prvi kongres socijal-demokratskih partija Balkana sa sudionicima iz Srbije, Bugarske, Rumunjske, Turske, Crne Gore, Makedonije, Hrvatskih i slovenskih zemalja Austro-Ugarske monarhije. Sudionici Kongresa su se složili da ostvarenje zajedničkog suživota raznih kultura i nacija ima za zadaću ukidanja iscertanih granica. Nacionalno pitanje su odredili kao demokratsko pravo svakog naroda na ostvarenje svojeg političkog i nacionalnog jedinstva. U izrazito nacionalno i vjerski mješovitim krajevima Balkanskog poluotoka smatrali su da je jedino moguće rješenje svih nacionalnih pitanja naroda Balkana u zajedničkoj federalnoj državi.⁴²

---

³⁹ „Balkansko poluostrvo je mozaik od različitih naroda. Najveći brojem su Bugari; zatim dolaze Srbi i Grci skoro podjednako, zatim Turci, Arnauti i Cincari. Koji će od tih naroda pristati da se anektira srpskoj monarhiji? ... Ne, ne! Srbija ne sme biti žrtvovana interesima nekoliko vlastoljubaca. Srpski narod nema drugog izlaska do revolucije na Balkanskom poluostrvu, koja bi se završila uništenjem sviju država što danas smetaju da se ti narodi sjedine kao slobodni ljudi i ravnopravni radnici.“ Svetozar Marković, *Načela narodne ekonomije, sveska II*, Nolit, Beograd, 1975, 180

⁴⁰ Dr Branko Nadoveza, *Balkanski socijalisti i Balkanska federacija*, Beograd, 1997, 29

⁴¹ „Neprirodne pretpostavke dovode nas u neprirodan položaj. Svaka balkanska državnica htela bi sve ono što samo u zajednici može dobiti. I mesto jedne logične težnje da se putem zajednice i ide, balkanska buržoazija stvara ratne situacije i gura u propast narode, zbog svoje strahovite nesposobnosti da se uzdigne na visinu smelih pregnuća koja Istorija iziskuje. Nikada jedna klasa nije bila kratkovidija! Hoće svi pristaništa, svi dovoljno teritorija, svi Solun, svi Vardarsku dolinu, jer je sve to tako važno - a ne vide da to svi mogu imati samo u zajednici.“ Dimitrije Tucović, *Srbija i Arbanija.- U Izabrani spisi, knjiga II*, Prosveta, Beograd, 1950. str. 138

⁴² Leften Stavros Stavrianos, *Balkan federation: a history of the movement toward Balkan unity in modern times, Smith College studies in history*, Archon Books, 1964. Branko Petranović, *Balkanska federacija*

Oktobarska revolucija u Rusiji, koja je stvorila državu bez nacionalnog predznaka, ojačala je revolucionarni internacionalizam na Balkanu. Novoosnovana Komunistička Internacionala ili skraćeno Kominternu je okupila u svojim redovima revolucionarne socijaliste sa svih krajeva Balkana. Kominternu je prihvatila stvaranje balkanske federacije kao osnovu svoje politike prema Balkanu. Balkanska komunistička federacija je podređena interesima Sovjetskog Saveza, sve do njenog raspuštanja 1939.godine.⁴³

Tokom Drugog svjetskog rata postojala je inicijativa da se povežu narodno-oslobodilačke borbe jugoslovenskih, albanskih, bugarskih i grčkih partizana. Svetozar Vukmanović Tempo je kao delegat CK KPJ i Vrhovnog štaba NOVJ 1943.godine u Makedoniji radio na formiranju Balkanskog štaba, u cilju zajedničke narodno-oslobodilačke borbe balkanskih naroda i budućeg udruživanja u Balkansku federaciju. Nakon Drugog svjetskog rata je između novih komunističkih vlasti FNR Jugoslavije, NR Bugarske, NR Rumunjske i NR Albanije, uz aktivno učešće SSSR-a, razmatrano ujedinjenje u Balkansku federativnu republiku, koja bi uključila i Grčku u slučaju pobjede partizana u grčkom građanskom ratu.⁴⁴ Tito je u to vrijeme vrlo aktivno radio na stvaranju Balkanske federacije. Jugoslavija je pomagala grčke partizane i radila na ujedinjenju Albanije sa Jugoslavijom.⁴⁵

U razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata komunističke vođe Josip Broz Tito i Georgi Dimitrov radili su na projektu spajanja dviju zemalja u balkansku federativnu republiku.⁴⁶ Kao ustupak jugoslovenskoj strani bugarske su vlasti pristale na priznanje različitosti bugarske nacionalnosti i jezika od Makedonaca i makedonskog jezika. To je bio jedan od uvjeta za Bledski sporazum potpisanog između Jugoslavije i Bugarske 1. augusta 1947.godine.⁴⁷ U novembru 1947.godine, pod pritiskom i FNRJ i SSSR, Bugarska je su potpisala sporazum o prijateljstvu s Jugoslavijom. Bugarska vlada bila je prisiljena ponovno prilagoditi svoje stajališta sovjetskim interesima na Balkanu.⁴⁸

Nakon rezolucije Informbiroa u junu 1948. godine, kojom je osuđeno Titovo političko djelovanje, dolazi do prekida odnosa FNR Jugoslavije sa ostalim socijalističkim zemljama Balkana, i prekida pregovora o savezu.⁴⁹ Problemi među balkanskim narodima

---

1943-1948, IKZ Zaslon (Beograd, Šabac) 1991. Dr Branko Nadoveza, *Balkanski socijalisti i Balkanska federacija*, Beograd, 1997

⁴³B. Petranović, *Balkanska federacija 1943-1948*, Dr B. Nadoveza, *Balkanski socijalisti i Balkanska federacija*, 39

⁴⁴B. Petranović, *Isto*, 57

⁴⁵Vladimir Dedijer, *Jugoslovensko-albanski odnosi 1939-1948*, Beograd 1949, 123

⁴⁶Dr B. Nadoveza, *Balkanski socijalisti i Balkanska federacija*, 69

⁴⁷M. Skakun, *Balkan i velike sile*, 107

⁴⁸Dr B. Nadoveza, *Balkanski socijalisti i Balkanska federacija*, 89

⁴⁹Dušan Bjelić- Obrad Savić (priredili), *Balkan kao metafora - između globalizacije i fragmentacije*, (zbornik radova).- Beogradski krug, Beograd: 2003, 537

nastavili su se i tokom druge polovine XX. vijeka, sve do krize izazvane disolucijom SFRJ (1991/92) i kosovskim problemom.⁵⁰ Oni su definirali u okvirima pravno-povijesnih promjena i isključivosti ali kroz raspoznavanje pretpostavki i elemenata tuđega kulturnog identiteta u kojem se ogleda jedinstvena mogućnost postizanja vlastitog balkanskog identiteta .Vrijedno pažnje je mišljenje češkog komparatiste Ivana Dorovskog »Nećemo shvatiti ni jedan balkanski narod, naciju ili etničku grupu i njihovu kulturu proučavamo li ih izolirano, nemajući u vidu cijeli balkanski milje jer Balkanski poluotok ne predstavlja samo posebnu geografsku, već i povijesnu i kulturnu cjelinu«.⁵¹

Strategija i vanjska politika Evropske unije prema zemljama zapadnog Balkana podrazumijeva sljedeće bitne procese: a) stabiliziranje i otklanjanje konflikata; b) proces pridruživanja; c) otvaranje perspektive novih načina ugovornih odnosa; d) razvoj i primjenu Pakta o stabilnosti za jugoistočnu Evropu. Taj regionalni koncept nadalje podrazumijeva: a) obnovu u regiji; b) promicanje povratka izbjeglica c) potporu demokratskim snagama u Srbiji i Crnoj Gori.⁵² J.Solana je na zasjedanju Ministarskog vijeća, Bruxellesu 10. jula 2000. godine , izjavio da je zapadni Balkan ključna provjera učinkovitosti Europske Unije. I to stoga što to područje nije samo, vanjsko, nego je, naprotiv, "bitno vezano za našu vanjsku sudbinu..."⁵³

ZAKLJUČAK

Uspostavljanje stjecanje i ponavljanje identiteta balkanskih naroda, u okruženju tokova europskih integrativnih procesa koji podržavaju kulturnu samoidentifikaciju kao univerzalno pravo i vrijednost, imaju jednu važnu implikaciju. Balkanski identiteti kao povijesno-pravno, kulturno-civilizacijski napor ka povezivanju te ulaskom u područje evroatlantskih integracija kraja XX. i početkom XX.vijeku i interkulturalnih proučavanja tako kompleksne pojave poput zapadnog Balkana,aktualizira se i pitanje dominantnih mehanizama koji su u povijesti bile i ostale okosnice vezivanja balkanskih država kroz burnu povijest.

---

⁵⁰„Na jednoj strani je Balkan viđen kao izvor nestabilnosti i opasno "bure baruta", a na drugoj kao žrtva. Kod oba nastojanja vidljiv je napor izmišljanja, a neobičan značaj ima pripovedački način izlaganja – naracija. Instrumentalizacija prošlosti nezamisliva je bez osmišljavanja, različitog akcentiranja, selektivnog odabira po dramskom obrascu i obaveznog emocionalizovanja izabrane prošlosti“. Todor Kuljić, *Izmišljanje prošlosti na Zapadnom Balkanu*.-Helsinška povelja, godina X, broj 85–86, Beograd, jul–avgust 2005, 33

⁵¹Иван Доровскý, *Студиозабалканскатакнижевнапроцесво XIX и XX век*,Скопје 1992, 217
Borjana Prošev-Oliver, *O identitetu.-*, 23-24

⁵²*Gesamtbericht 199. - Kapitel VI: Die Rolle der Union in der Welt. Abschnitt 7: Beziehungen zu den Ländern des Westbalkan, Europäische Kommission, 1999. A. Miardović (prireditelj):* Zapadni Balkan: Pojam, ideje i dokumenti o rekonstrukciji Balkana u procesu globalizacije, 24-25

⁵³*Isto*, 26

Zbog tako raznovrsnog političkog, društvenog, vjerskog, povijesnog dešavanja o zapadnom Balkanu piše se kao o tipično multietničkom i multikulturalnom području. Balkan je region u kojem se prepliću svodovi brojnih civilizacija - islama, pravoslavlja, katoličanstva i židovstva, gde je višekulturalnost značila uporedo bogatstvo i izazov za dijalog i tumačenje kultura, kao i u nekom vremenskom periodu - razlog za sukobe.

Potonja tendencija je bila dominantna u historijskim situacijama kada su velike sile instrumentalizovale kulturne, etničke i vjerske razlike Balkana, tj. koje su politiku Balkana ili vanjske politike koristile u cilju ostvarivanja svojih posebnih geostrateških interesa. U tim povijesnim periodima, kulturna, etnička i vjerska raznolikost su pretvarane iz mostova saradnje i bogatstva u granice i dodatne razloge za sukob generacije.

U XXI. vijeku, uz sve različitosti i posebnosti, ideje balkanskog identiteta imaju svoju povijesnu važnosti, dokazane vrijednosti (od srednjeg vijeka do danas) te kroz različite integracijske i konintegracijske procese pokazivale i dokazivale da je to konstanta koja već ima potvrđenu euroatlansku realnost.

LITERATURA

1. Ana Antić, Evolucija i uloga tri kompleksa istorijskih mitova u srpskom akademskom i javnom mnjenju u poslednjih deset godina , u “Historijski mitovi na Balkanu, Beograd, 2003., 259-290
2. Jovo Bakić , Ideologije jugoslovenstva između srpskog i hrvatskog nacionalizma 1918-1941, Zrenjanin, 2004., 559
3. Milica Bakić – Hejden, Kosovo: Vanvremena metafora sred vremenitog prozivanja, Nova srpska politička misao, god. VI , br. 3-4, Beograd, 1999., 185–200.
4. Dr. Safet Bandžović, Iseljavanje Muslimana Crne Gore u Tursku.-Knjiga I.-Podgorica, 2011., 262
5. Nataša Beširević, Vanjska politika Europske unije i Zapadni Balkan / - : Fakultet političkih znanosti Sveučilišta, Zagreb, 2013. , 328
6. Dusan I. Bjelic, Obrad Savic (edd), Balkan as Metaphor: Between Fragmentation and Globalization, Cambridge, MA. 2002., 391
7. Dušan Bjelić- Obrad Savić (priredili), Balkan kao metafora - između globalizacije i fragmentacije,(zbornik radova).- Beogradski krug, Beograd: 2003., 537
8. Ulf Brunnbauer, Drevna nacionalnost i vjekovna borba za državnost: historiografski mitovi u Republici Makedoniji (BJRM), u : Historijski mitovi na Balkanu. Sarajevo, 2003., 291-328
9. Милан Будимир, Сабалканских источника.-Београд, 1969., 282
10. Ivan Čolović Kultura, nacija, teritorija. Republika 288/289, Beograd, 1-31 jul 2002.
11. Vladimir Dedijer, Jugoslovensko-albanski odnosi 1939-1948. godine, Zagreb, 1949., 234

12. Vladimir-Đuro Degan, Zaštita manjina na Balkanu putem međunarodnih ugovora.- Pregled,10, Sarajevo, 1976., 1005-1018
13. Иван Dorovský, Студиозабалканскатакнижевнапроцесво XIX и XX век, Скопје 1992., 217
14. Kathryn Fleming, Orijentalizam, Balkan i balkanska historiografija , Filozofija i društvo XVIII.-Beograd, 2001., 11-32
15. Olivier Gillet, Les Balkans. Religions et nationalisme, Bruxelles, 2001. ,183
16. Misha Glenny, The Balkans 1804-1999: Nationalism, War and the Great Powers, London. 1999., 324 Historijski mitovi na Balkanu.(Zbornik radova), Sarajevo,2003., 329
17. Vesna Goldsvorti, Invencija i in(ter)vincija - retorika balkanizacije. u: Dušan Bjelić - Obrad Savić (ur.) Balkan kao metafora - između globalizacije i fragmentacije, (Zbornik radova). Beograd: 2003., 42-57
18. Erik Hobsbaum, T. Rejndžer ur.(.), Izmišljanje tradicije (prevod s engleskog), Biblioteka XX vek.Beograd, 2002., 468
19. Erik Hobsbaum, O istoriji – O teoriji, praksi i razvoju istorije i njenoj relevantnosti za savremeni svet.- (prevod s engleskog), Beograd, 2003. , 242
20. Stef Jansen, Svakodnevni orijentalizam: doživljaj "Balkana"/"Evrope" u Beogradu i Zagrebu" Filozofija i društvo, 18, Beograd, 2001., 33–71
21. Dubravko Jelčić, Povijest hrvatske književnosti: tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004., 691
22. Salih Jalimam, Državnopravni razvitak Bosne i Hercegovine.-Zenica, 2008., 378
23. Božidar Jezernik, Dežela, kjer je vse narobe: Prispevki k etnologiji Balkana, Ljubljana, 1998. , 300
24. Robert D. Kaplan, Balkan Ghosts: A Journey through History, New York. ,1993. , 307
25. Petar Korunić, Etnički i nacionalni identiteti u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću.-Dijalog povjesničara-istoričara (zbornik radova).-Zagreb, 2002., 77-79
26. Hans Kohn, Pan-Slavism. Its History and Ideology. New York, 1960., 356
27. Pal Kolsto, Procjena uloge historijskih mitova u modernim društvima.-IzHistorijski mitovi na Balkanu.(Zbornik radova), Sarajevo,2003., 27-29
28. Pol Konerton, Kako društva pamte.- (prevod s engleskog), Samizdat Beograd, 2002.,138
29. Radomir Konstantinović, Filozofija palanke.-Beograd, 2004., 326
30. Svetozar Marković, Načela narodne ekonomije, sveska II , Nolit, Beograd, 1975.,
31. Tomaž Mastnak, Evropa: med evforijo in evolucijo, Ljubljana. 1998.
32. Rastko Močnik, Balkan Orientalisms. Mediterranean Ethnological Summer School, t. II, (uredili Bojan Baskar i Borut Brumen), Ljubljana, 1998., 129-158
33. Anđelko Milardović (priređitelj): Zapadni Balkan: Pojam, ideje i dokumenti o rekonstrukciji Balkana u procesu globalizacije, Politološko-dokumentacijski centar Zagreb, Osijek-Zagreb-Split, 2000., 223
34. Olivera Milosavljević, U tradiciji nacionalizma, Helsinški odbor za ljudska prava, Beograd. 2002, 338

35. Dejvid Noris, *Balkanski mit - pitanja identiteta i modernosti*. Geopoetika, Beograd, 2002., 240
36. Dr Branko Nadoveza, *Balkanski socijalisti i Balkanska federacija*, Beograd, 1997., 154
37. Borjana Prošev-Oliver, *O identitetu.-Behar*. Časopis za kulturu i društvena pitanja, godina XVIII, broj 89, Zagreb, 2009., 20-24
38. Kosta Сърнушанов , *Prinos към историята на Мakedonskata Мladežka Тайна Револуционна Организация*", Мakedonski Научен Институт, София, 1996.
39. Branko Petranović, *Balkanska federacija 1943-1948*, IKZ Zaslou , Beograd-Šabac, 1991., 206
40. Miodrag Popović, *Vidovan i Časni krst. Oglad iz književne arheologije*. Treće, pregledano izdanje, Beograd. 1998., 266
41. Milan Prelog, *Slavenska renesansa (1780-1848)*.-Zagreb, 1924., 484
42. Edward Said, *Orientalizam*, „ Svjetlost“, Sarajevo, 1999., 439
43. Milan Skakun, *Balkan i velike sile*.-Drugo izdanje, Zemun-Smederevo, s.a. 351
44. Шпиро Солдо, *Културничиниоцибалканског јединства*.- Изкњиге: Књига о Балкану. I.-Београд, 1936., 378-381
45. Leften Stavros Stavrianos, "Balkan Federation. A history of the movement towards Balkan unity in modern times", Menasha, Wisconsin 1944.,
46. Matja Stojanović, *Putovanje 'u mestu' kroz evropsku panoramu Srbije*, Republika, br. 456-459, Beograd 1. jul-31. avgust 2009., 5
47. Trajan Stojanović, *Balkanska civilizacija*.-Beograd, 1995., 191
48. Trajan Stojanović, *Balkanski svetovi*.-Prva i poslednja Evropa.-Beograd, 1997., 520
49. *Сусретили су кобци цивилизација на Балкану*. - (Зборник радова).-Београд, 1998., 672
50. Miroslav Šicel (priredio), *Antologija hrvatskog književnog eseja XX. stoljeća*, Dio 1. : Hrvatski književni esej 1900.—1950.(Biblioteka Četvrti zid: knj. 7.), Zagreb : Disput, 2002. , 317
51. Robert J. Thornton, *Finding Culture , Senses of Culture: South African Culture Studies* (uredile Sara Nuttall i Cheryl-Ann Michael), Cape Town, 2000., 29-48
52. Marija Todorova, *Imaginarni Balkan*. Biblioteka XX vek Beograd-Zemun: 1999. ,444
53. Dimitrije Tucović, *Srbija i Arbanija*.- U Izabrani spisi, knjiga II, Prosveta, Beograd, 1950. Никола Вулић, *Најстарије културе у Југославији* .-Изкњиге: Књига о Балкану. I.-Београд, 1936., 52-69
54. Т. Желински, *Антика, Европа и Балкан*., Изкњиге: Књига о Балкану. I.-Београд, 1936., 1-20
55. Slavoj Žižek, *Multikulturalizam ili kulturna logika kasnog kapitalizma.*" Preveo Dejan Kršić. Arkzin, N. s., br. 4-6, Zagreb, Decembar 1997.-Mart 1998.

Salih Jalimam